

KİTAPLIYAT

Peter Bartl, *Der Westbalkan zwischen spanischen Monarchie und Osmanischem Reich; zur Türkenkriegsproblemik an der Wende vom 16. zur 17. Jahrhundert* (İspanya Krallığı ve Osmanlı İmparatorluğu arasında Batı-Balkanlar; 16. dan 17. yüzyıla girerken Türk-Harbi sorunu hakkında), Wiesbaden 1974, 258 sahife (Albanische Forschungen 14).

Münih Üniversitesi'nin ünlü bilim adamlarından ve Balkan tarih ve kültürleri uzmanı Prof. Dr. Georg Stadtmüller'in teşebbüsü ile, yine kendisinin yayıncılığını yaptığı bir dizi araştırmaların 1964'ten beri *Albanische Forschungen* adı altında Otto Harrassowitz Yayınevi tarafından ilim âlemine sunulduğu bilinmektedir. Bunlardan bir kısmı hiç şüphesiz Türk tarihçilerini ve dilcilerini yakından ilgilendirmektedir: Hanns Dieter Schandler, *Die Albanienpolitik Österreich-Ungarns und Italiens 1877-1908* (1971); Norbert Boretzky, *Der türkische Einfluss auf das Albanische*, I-II (1974) gibi. Peter Bartl'ın 1968'de aynı dizi içerisinde yayımlanan *Die albanischen Muslime zur Zeit der nationalen Unabhängigkeitsbewegung (1878-1912)* adlı eseri de bizi ilgilendiren en önemli araştırmalardan birisidir. Aynı yazarın yukarıdaki kitabı ise Arnavutluk'a ait araştırmaların 14. südür.

Eserin önsözünde belirtildiği üzere, Bartl'a, aynı zamanda doktorasını yanında yaptığı hocası Prof. Stadtmüller tarafından 16. yüzyılın sonlarında Batı-Balkanlar'daki istiklâl hareketleri üzerinde çalışma vazifesi verilmiş, yazar 1965-1969 yılları arasında Fritz Thyssen Vakfı'ndan ve Alman Araştırma Derneği'nden sağlanan malî destekle Madrid, Vatikan, Floransa, Mantova, Napoli, Parma, Torino, Venedik, Dubrovnik ve Simancas Arşivleri'nde incelemelerde bulunmuştur. Bunlardan bilhassa Vatikan, Madrid ve Simancas'ta buldukları daha önceleri başkalarının dikkatini çekmemiş belgeler olmuştur. Bunlar Batı-Balkanlar'daki huzursuzlukları ve ayaklanmaları yansıttıkları gibi, Bartl'a o tarihlerdeki İspanyol Dünya Devleti'nin gücü ve kendisinden yardım uman Balkan milletleri üzerindeki etkileri hakkında da fikir vermiştir. Bu zengin malzeme neticede kendisini İnebahtı

(Lepanto) muhaberesinden sonraki yıllarda Osmanlı İmparatorluğu, İspanya ve onun kudretinin gölgesinde yaşayan İtalya'daki küçük devletler arasındaki münasebetlerin kısa bir takdimini yapmağa itmiştir.

Eser, önsöz ve girişi izleyen altı bölüme ayrılmaktadır. Giriş (9-13)'te Bartl İstanbul'un 1453'de Osmanlı-Türkleri tarafından zaptından sonra, İtalya'daki şehir devletlerinin ve İspanya'nın siyasî çevrelerinde daima *Marciare verso Costantinopoli* (İstanbul'a yürüyüş) düsturunun ortaya çıktığını, yalnız Papalar ve Napoli ve Sicilya'daki İspanyol Kral-nâiplerinin değil, İtalya'daki küçük devletlerin hükümdarlarının bile Doğu'da fetihler hülyası içinde olduklarını belirtir. Onları özellikle iştahlandıran Osmanlı Devletinin 16. yüzyılın ikinci yarısında siyasî ve askerî gücünü kaybetmeğe başlamasıdır. Timar sistemi eski düzenini ve önemini yitirmiştir, Osmanlı Sultanları Batı'da İmparator'la harp etmektedir, Doğu'daki İran harpleri bitip tükenmek bilmemektedir. Anadolu'da da ayaklanmalar alıp yürümüştür. Bu fırsattan faydalanarak Türk tasarısı, yani Balkanlardaki hristiyan halkın Osmanlı idaresinden kurtarılması için Katolik hükümdarların, İtalya'daki küçük devletlerin idarecilerinin ve bunların Osmanlı İmparatorluğu'ndaki yandaşlarının hazırladıkları planlar tatbik konulmak istenir. Peter Bartl'ın da incelediği ve sunduğu bu olaylar zinciridir.

Yazar bu alanda evvelce yapılan çalışmaları teker teker zikr ederek değerlendirir, bununla da kalmaz, elindeki belgeleri de sınıflandırarak bunlardan hangilerinin daha faydalı olabildikleri hakkında kanaatlerini belirtir. Papalık elçilerinin (Nuntien), İspanyol ve Venedik temsilcilerinin, Napoli ve Sicilya'daki İspanyol kral-nâiplerinin verdikleri haberler daha güvenilir türdendir.

Eserin birinci bölümünde (15-36) tamamen Türkçe-olmayan kaynaklara dayanarak Osmanlı Devleti ve İspanya'nın 16. yüzyıl sonundaki ve 17. yüzyıl başlarındaki durumuna değinilir. 16. yüzyılın bu iki büyük ve en kudretli devleti idarî ve iktisadî büyük bir çöküntü içindedirler. İspanya'daki buhranı Bartl dört sebebe dayandırır (s. 33): a. Hollanda, İngiltere ve Fransa'nın sanayi üstünlüğüne ayak uyduramama, b. 16. yüzyıl başlarında Kastilya'daki fiat yükselişleri, c. Kastilya'nın kapitalist düşünce tarzı, d. İspanya krallarının yayılma politikası ve sarayın israfları. Devlet gelirleri azalmış, suiistimaller artmış, para değerini kaybetmiştir. Buna karşılık İspanya askerî bakımdan hâlâ kudretlidir, donanması 104 parça gemiden meydana gelmektedir, fakat bu muhteşem deniz kuvveti İspanya sahillerini korsanların hücum ve yağmalarından koruyamamaktadır. Yüzyıl sonlarında İspanyol kültürü yükselişinin doruğuna çıkmıştır. Bartl İspanya hakkındaki hükümlerinde yerli kaynakları da kullanabildiği halde, Osmanlı Devleti için durum tersinedir. Bu sebeple Celâli isyanlarından bahs ederken, «*Bu ayaklanmalar, maalesef sebepleri ve arkasındaki etkenler hakkında tam bir hükme varabilmek için henüz az incelenmiştir*» (s. 21) demektedir. Kendisinin bu hususta kullandığı araştırma A.

S. Tveritinova'nın Kara Yazıcı ve Deli Hasan isyanları (Moskova 1946) hakkındaki çalışmasıdır. Mustafa Akdağ'ın *Celâli isyanları, 1550-1603* (Ankara 1963) ve *Celâli isyanlarında Büyük Kaçgunluk, 1603-1606* (*Tarih Araştırmaları Dergisi*, II, 1-49) adlı incelemeleri görülememiştir.

İkinci bölümde Doğu meselesi karşısında İspanya'nın, İtalya'daki küçük devletlerin ve Ragusa'nın tutumu ele alınır (s. 37-80), Napoli krallığı'nın, Papalık hükümeti'nin, Venedik cumhuriyeti'nin, Savoy, Toskana, Mantua, Parma ve Ragusa devletlerinin Osmanlı Devletine karşı tahrik edilişleri, bu hususta özellikle Papalık'ın oynadığı rol, bunların sonuçları etraflı bir şekilde anlatılır. Papa VIII. Klemens (1592-1605) bir yandan yukarıda sayılan devletler nezdinde Osmanlılara karşı bir Haçlı Seferi düzenleme çabasında bulunmuş, bu sefere Polonya'yı ve Rusya'yı da dahil etmek için Cizvit Aleksander Komuloviç'i adı geçen ülkelere göndermiş, diğer taraftan Cigala-zâde Yusuf Sinan Paşa'yı kendi tarafına çekmeğe, Osmanlı Devleti'ne ihanete sevk çalışmış, muvaffak olamamıştır. Venedik Cumhuriyeti de kendi ticarî münasebetlerinin zedelenmemesi için böyle bir ittifaka girmeyi istemez. Papanın başarısız da olsa, girişimleri ibret vericidir.

Üçüncü bölümde «*Güney-Doğu Avrupa'da isyanlar ve Balkanların Türk hâkimiyetinden kurtarılması için tasarılar*» (81-199) üzerinde durulmaktadır. Papalar, Alman İmparatoru, İspanya Kralı, İtalya'daki küçük devletlerin hükümdarları, Balkanlardaki hristiyanların şefleri, bir kısım maceracılar tarafından girilen çabalar ele alınmaktadır. Bartl bu çabaları üç kronolojik gurupta inceler. 1598'e kadar Papalık, 1598-1606 arasında İspanya, daha sonra da Savoy, Mantua ve Parma bu teşebbüsleri organize etmişlerdir. Balkanlarda Osmanlı idaresine karşı yukarıda zikr edilen dış kuvvetlerle el birliği yapmağa çalışan kimseler arasında çeşitli hristiyan tarikatlerine mensup din adamları, aslında Celâli olduğu halde Bosna Beylerbeyliği'ne tayin edilen Deli Hasan, kendisini III. Mehmed'in ikinci oğlu olarak tanıtan grek bir anadan doğma Sultan Yahya adlı birisi de vardı. Bartl Batı Arşivlerinde bulunan belgelere ve çeşitli yayınlara dayanarak bunlardan her birinin faaliyetini ayrı fasıllar halinde, ayrıntılı olarak gözler önüne sermektedir. Bütün bu çabalar -bir iki ufak başarının dışında- hedefe ulaşamamışlardır.

Eserin dördüncü bölümünü kaynaklar listesi (201-213), beşincisini Belgeler (215-243), altıncı ve son bölümünü de (245-258) Dizin teşkil etmektedir.

Peter Bartl'ın bu nefis araştırması, yukarıda da belirtildiği üzere, Batı'nın zengin arşiv malzemesine, Rusça, Balkan dilleri, İtalyanca, İspanyolca dahil çok engin bir kaynak eser ve araştırma topluluğuna dayanmaktadır. Yazarın tek eksiği Türkçe bilmemesidir. Bu sebeple bu dildeki yayınlardan faydalanamamıştır. Bununla beraber, onun bu araştırması pek çok yeni, erişilmesi güç kaynakları ve bilgileri ortaya çıkarmış, Osmanlı Tarihi ile meşgul olanların ne uçsuz bucaksız bir araştırma alanı içerisinde olduklarını, nelerin bilinmesi ve araştırılması gerektiğini, fakat

dunun da bir ölçüde sınırlı ve imkânsız olduğunu göstermiştir. 16. yüzyıl sonlarına ve 17. yüzyıl başlarında Balkanlar'da Osmanlı Devleti'nin karşılaştığı güçlükleri, büyük küçük hristiyan devletlerin nasıl bir gayretle Osmanlı Devleti'nin içinde ve dışında bu devleti yıkmak için müttefik aradıklarını anlamak için Peter Bartl'ın bu çok müstesna eserinden öğrenilecek çok şeyler vardır. Bu incelemesi Türkçe kaynakları kullananlara daha geniş ufuklar açacak niteliktedir, takdire şâyandır.

Nejat Göyünç

Turkologischer Anzeiger (TA 2) [Türkoloji ile ilgili yayımlar dergisi], yayımlayan: Andreas Tietze, Viyana, *Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes*, 68. cilt (1976), 297-485. sayfeler arasında.

Hâlen Viyana Üniversitesi'nde Orientalisches Institut'ün başında bulunan tanınmış Türkolog Prof. Dr. Andreas Tietze'nin yine kendisi gibi ünlü bir Türkolog olan Prof. Dr. Georg Hazai ile sorumluluğunu paylaştığı *Turkologischer Anzeiger*'in ilk sayısı geçen sene bilim dünyasına sunulmuş ve çok büyük bir ilgi toplamıştı. (Bu hususta ayrıntılı bir tanıtma için bak. *Türk Kültürü Araştırmaları*, XV/1-2, Ankara 1976, s. 343-346). Şimdi bu çok kıymetli ve zahmetli teşebbüsün ikinci sayısı da yayınlanmış bulunuyor.

TA 2'nin önsözünde bu yeni sayıda 1975 senesi yayınları ile 1973-1974 yıllarında Osmanlı-Türkçesi Dili, Edebiyatı ve Tarihi alanlarındaki, hatta Osmanlı-öncesi Anadolu'su hakkındaki yayınları kapsayan *Turkologischer Anzeiger I*'in eksiklerine de yer verildiği, bu bakımdan hacim yönünden *TA 2*'nin *TA I*'e nazaran hayli yüklü olduğu belirtilmektedir. Arnavutluk'ta, Bulgaristan'da, İngiltere'de, Yunanistan'da, Fransa'da, İsrail'de, Japonya'da, Macaristan'da ve daha birçok ülkelerde yeni yardımcıları bulunmuş, bibliyografya çalışmaları yaygınlaştırılmıştır. Bunun neticesi faydalanılan kaynaklar eskisinin iki katına çıkmıştır. *TA I*'de 1418 kitap veya makale ismi yer alırken, bu defa bu rakam 1739'a yükselmiştir.

Prof. Tietze, Prof. Hazai ve yakın mesai arkadaşlarının Avusturya'da, Arnavutluk'ta, Bulgaristan'da ve İtalya'da bazı ilmi kurumlarca desteklenen bu verimli ve baha biçilmez hizmetlerinin devamı ve Türkiye'de de bazı ilim kurumları tarafından maddî ve manevî teşvik görmesi en büyük temennimizdir.

Nejat Göyünç